

ЛЮДМИЛА
СТАРИЦЬКА-ЧЕРНЯХІВСЬКА

Іван Мазепа
Драматургія

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2023

Сапфо

Драматична дія

Просто перед глядачем у глибині сцени величний храм, од його спускаються широкі мармурові сходи. По один бік статуя Афродіти, по другий — Ероса. Ліворуч і поза храмом видно хвилі Саронічної затоки. Поблизу храму й ліворуч — скелі та каміння. Праворуч — Окейські гори, на них — улиці Коринфа. Над усим панує Акрополь.

ВИХІД І

Ще поки навіть не піднялася завіса, за кулісами чутно гомін та вигуки: «Сапфо! Слава! Слава!»

С а п ф о сама.

С а п ф о *(вибігає з-за куліс страшенно схвильована, у руці в неї ліра).*

Ні, далі, геть! Несила... О, ці згуки
Печуть вогнем мій мозок, серце рвуть...
Тремтить сльоза... в устах німіє слово...
Все кола йде... Невже тепер життя
Порветься враз од радості і щастя!
Невже тепер, у сей велебний час,
З тремтячих рук Геката вирве славу...
О, ні! В цю мить я прагну жити... Всю,
Всю нектаром заласним повну чашу
Схилить до вуст і випити до дна!
Чого ж вогнем ти, серце, зайнялося?!
О, не спалахни враз... хоч для нього, для дня
Мого життя, для сонячного Феба!
Фаоне мій!.. Тебе жадаю я,

І над усе, над славу широкрилу,
Над цілий світ кохаю! (Замислюється.) Знову
гук,

І гвар росте, неначе рокіт моря...
Кого зовуть, чиє зрина ім'я
Із хвиль людських, чим сколихнувсь етер?

За кулісами чути гомін.

Г о л о с и. Вінок несить! Сапфо! хвала тобі!
С а п ф о. Мене? Мені? І це слабе створіння,

Ця дівчина перемогла мужів?!

Хвала ж тобі, хвала, Сапфо єдина!
Який ясний та невмирущий день!
Чи чуєш ти: народ тебе там славить,
Твоє ім'я між музи на Олімп
Несе гучна та невмируща слава?
Чи бачиш ти — ген хмарою пливе
Густа юрба, славетня, — то Еллада
Схиля чоло і падає до ніг
Тобі, Сапфо; а там з-за хвиль блакитних
Підняв чоло і радо подає
Свій чулий голос рідний серцю Лесбос.
О радосте, о втіхо неземна!

Тремтяча я стояла серед люду,
Холола кров і гасло на вустах
Співочее та легкокриле слово...
А він, Фаон, на мене там зорив,
І в погляді його світилось щастя,
Палав якийсь відрадосний вогонь,
Сподіванки й переконання повний:
Я глянула і захопився дух,
Заледве з рук слабих не впала ліра;
Але це враз спалахнув в серці жар, —
І хмарою налинуло натхнення!

Міцна рука торкнулася до струн,
І полилась дзвінкоголоса пісня,
І захлинувсь сп'янілий нею світ.
Не знаю я, про що і як співала,
Але в той час така чудова міць
Підносила мої тремтячі перса,
Що я собі богинею здалась,
І пойняло мене безміре щастя,
Цей смертний світ мізерним здавсь, гидким,
І на міцних яскраво легких крилах
Я понеслась далеко од землі
В той світлий край, де богорівні музи
Плетуть богам нев'янучі вінки...

(Пауза.)

Скінчила я. Мовчало все навколо,
І він мовчав, а на очах йому,
Мов той кришталь, яскрили чисті сльози...
О подруго, о музо! Честь тобі!
Ти зрушила Фаона зимне серце...
Який щасний та невмиручий день!

*(Замислившись, стиха сідає на скелю, в профіль до
глядачів, говорить тихо, неначе сама до себе.)*

Не сміла я перш серця таїну
Коханому шепнуть на вухо стиха,
Але тепер... Фаоне, промінь мій,
Тобі до ніг і славу, і безсмертя
Я з радістю пестливою зложу,
Аби почуть від тебе: «я кохаю!»
Чого ж мовчиш? Боїшся, чи мене
Вважаєш ти за недосяжну скелю?

*(Замислюється, дивлячись на море. Ліра скочується до
ніг, а вона, обхопивши руками коліна, схиляє голову.)*

Море синє та безкрає,
Ти далеко котиш хвилі
І в часи південні палу
Ти вколисуєш усіх нас!
Чом же ти, безкрає море,
Як Фаон у човні їде,
Не шепнеш йому з блакиті:
«Як Сапфо тебе коха!»

Вітре буйний, легкокрилий,
Ти лігаєш геть усюди,
Ти женеш шляхом прозорим
Гостроносі кораблі.
Чом же ти в північну добу,
Коли мрії палять серце,
Не шепнеш Фаону стиха:
«Як Сапфо тебе коха!»

Сонце ясне та довічне,
Під твоїм живущим сяйвом
Підійма троянда чоло,
Ліс і поле ожива;
Чом же променем блискучим
Не розтопиш криги серця,
Не шепнеш Фаону стиха:
«Як Сапфо тебе коха!»

*(Складає молитовно руки і падає навколішки перед
статуєю Афродіти.)*

О Афродіто, богине безсмертна!
Я припадаю з благанням до ніг твоїх:
Вчуй мою пісню, сльозами повитую,
Стогін дівочий спізнай!
Мати кохання! Тобі, златосяйна,

Ліру, і слово, і гімн присвятила я...
З неба веселкою часто злігала ти
Слухати співи мої.

Ти доторкнулась своєю правицею
До мого серця й сказала, безсмертна:
«О моя доню! Сапфо над жонотою
В цілій Елладі знесу;

Я твоє серце розжеврію чарами,
Що і безсмертних стуманять до нестяму,
Любощів, пестощів владу наддам йому.
В очах жагу запалю!»

Що ж не палає ще серце Фаонове
Від тої ваби, тобою надданої?
Мати кохання, богине безсмертна,
Серце йому запали!

*(Встає. Підіймає ліру і, взявши кілька акордів, говорить
з натхненням і палко.)*

Богом той мені здається,
Хто сідає поруч тебе,
Навіть ти б став світлим сяйвом,
Завжди темрявий, Еребе!

Коли ж я тебе побачу —
Темним стане сонце ясне,
На вустах німіє слово
І життя у серці гасне.

Я тремчу, мов та лілея
В любих пестощах зефіра,
І з душі зринають сльози
І ридає тихо ліра...

Кров пала, тріпочуть перса
І обіймів прагнуть руки,
І росте у серці пісня,
І встають чудові звуки!

Милувала б цілі ночі,
Цілувала б до напою
І на груди твої дужі
Впала б спалена жагою!

ВИХІД II

Сапфо і Фаон.

Фаон (*схвильований*). Ти тут, Сапфо?
Сапфо (*затуляючи обличчя*). Рятуй мене, богине!
Фаон. Шукав тебе...
Сапфо (*набій*). Дай силу й міць мені!
Фаон. Ти вся тремтиш? Образа?! сльози?! горе?!
Сапфо (*всміхаючись, стиха*). Образа? — Ні! Втоми-
лась щастям я!
Фаон. Сапфо, Сапфо! Уся Еллада прагне
Тобі чоло вінком лавровим вкрить,
У Фебів храм нести твою статую
І музою десятою назвать.
Тебе шукав я скрізь, моя богине,
Щоб з вуст моїх почула вперше ти
Славетну вість...
Сапфо. І лавр... І слава... Боже,
Од радості й не стямлюсь я... а ти ж,
Фаоне мій?
Фаон. О, роже з Іперей!
Сп'янілий я край ніг твоїх лежу!

(Падає до ніг її.)

С а п ф о. Фаоне, встань! *(Хоче підняти його.)*

Ф а о н. Ні, дочко Аполлона!

Сльозами вмить сандалії твої

І одіж сю до серця пригорнути!

(Цілує поділ її одежі.)

С а п ф о. Навіщо? Стій! Фаоне... не мені,

Фаон знову цілує край її одежі.

Ти зглянулає на мене, Афродіто!

(До Фаона.) Не варта я!

Ф а о н *(палко)*. Ти краща всіх людей!

Сього дня ти безсмертя досягнула

І піднесла жіноче ймення так,

Як високо стоять герої наші!

С а п ф о. Мовчи, мовчи! Не треба пишних слів —

Фаоне, встань! Мене це все бентежить...

Богинею мене зовеш ти? Ні,

Ні, друже мій, я тільки поетеса,

З вогнем в душі, з залассям на вустах...

І знаєш що? Коли мій спів скінчився,

Мовчали всі, і я постерегла одну сльозу:

Вона котилась тихо з твоїх очей; Фаоне... о,

в ту мить

За краплю ту блискучу, теплу, ясну

Я б без жалю всю славу віддала!

Ф а о н. Не я один, вся плакала Еллада

І велетні не крилися тих сліз:

Твої пісні чудові зворушили

Нам душу вкрай... поет Алкей розбив

Геть об землю свою чудову ліру:

«Мовчи навік! — сказав, — після Сапфо

Ніхто не смій торкати срібні струни!»

- С а п ф о *(набік)*. Новий огонь в його очах пала...
(До нього.) Фаоне мій! За слово твоє щире
 Я б віддала цю ліру без жалю,
 Бо без тебе... мій соколе... *(Набік.)* Несила!
- Ф а о н. О неземна! Не почуваєш ти,
 Яку в руці одержуєш святиню,
 Ця ліра нам і гордоці, й пиха,
 А у тобі кохаєм нашу славу,
 Ти наша честь...
- С а п ф о *(набік)*. І завжди «наша», «нам»,
 Чом не «моя»?
- Ф а о н. Тебе я чим образив?
 Ти зблідла вся?
- С а п ф о. Ні, любий мій... не те...
 Твої слова немовби інших речі,
 А хтіла б я від тебе вчуть...
- Ф а о н. Сапфо!
 Сього дня ти мені сказала «друже»,
 Я слово це глибоко заховав...
 Воно мені дає вагу просити,
 Щоб згодилась ти вислухати мене...
- С а п ф о *(здрігається і дивиться на нього у захваті)*.
- Ф а о н. В душі моїй одне живе бажання,
 І як Сапфо до серця прийме те
 І зглянеться на мою щирість... Боги,
 Цей буде день щасливий двічі нам!
 Ти ж згодишся?
- С а п ф о *(протягує до нього руки)*. Фаоне мій, коханий!..
- Ф а о н. О, щастя й честь!
- С а п ф о. Чи мрія се, чи сон?!
- Ф а о н. Уславиш ти мою сього дня долю?
- С а п ф о. Темніша світ... хитається земля...
- Ф а о н. Тоді ти знов свою настроїш ліру
 Й кохання спів Кіпріди залуна...

Та ти тремтиш?

Сапфо. Від радості, Фаоне,
Коли б ти знав...

Поза кулісами гук: «Сапфо!»

Фаон. Відкіль сей гомін, гвар?
Твоє ім'я я чую... А! то судді
З народом всім шукають скрізь тебе,
Аби чоло вінцем лавровим вкрити...
Біжу, скажу їм, де Сапфо.

Сапфо. Тривай!
В хвилину сю ні лаври, ані слава
Не наддадуть нам більше щастя!

Фаон. Ні,
Тебе бажа вбачати вся Еллада...
Я звістку дам і зараз повернусь
До сонця знов... і коли лаври скрасять
Тобі чоло... тоді і я шепотну
Своє мале бажання. *(Вибігає.)*

Сапфо *(хватається за голову і радісно)*. Він кохає.

ВИХІД ІІІ

Сапфо сама.

Сапфо. Не стукай так ти, серце, не тремти:
Він мій, він мій! Огорне знов нас щастя!..
О соколе! Тобі несила й знать,
Яким тебе я напою коханням!
Од ваб райських сп'янієш ти украй,
Згориш в моїх обіймах пестовливих,
Не стямишся під хвилями жаги,
Без пам'яти пірнеш у раювання
І в любощах забудеш цілий світ!

Над нами я намет з пісень розкину,
Я співами повітря напою...
І ліри дзвін тремтітиме солодко
Між лавр, троянд під шепіт наших слів...
Що слава та? Ти дай мені кохання,
Дай сліз палких, обіймів, щастя дай:
І я зміню холодні лаври радо
На теплий квіт весільного вінця!
В часи сумні, коли ридало серце,
Коли з очей котились краплі сліз,
І з срібних струн сумні злітали згуки...
Ти викликав їх з серця, любий мій;
Коли ж пала святим вогнем натхнення
І в серці спів нечуваний росте,
Коли народ здивований не дише
І лине гімн до Феба на Парнас, —
То знов Фаон співає тут у серці
І виклика закохані пісні!
О сонце, стій! Спиши вогневі коні, —
Хай щастя день не знатиме кінця!
Стій, море, стій! Вгамуй бурхливі хвилі,
Хай вчує світ, як щастя в серці б'є!

Бере кілька акордів на лірі, хоче співати, але хор грекинь,
що співає гімн Афродіті, перебиває її.

ВИХІД ІV

Сапфо, Ерінна, грекині.

Хор грекинь (*поза кулісами*).

Розлягайтесь, пишні згуки,
Линьте роєм аж до неба,
Голосніше грайте, ліри,
Афродіту славте всі!

Афродіто, Афродіто!
Ти витаєш в яснім небі
На золотистих, легких хмарах
Проміж велетнів-богів,

(На кону.)

Зевс громи трима в правиці,
Посейдон — страшний тризубець,
Але ти в руці тримаєш
Владу серця і жаги!
Ти плетеш знадливі мрії,
Огортаєш ними серце —
І солодкії бажання
Прокидаються в душі...

І дівчата, і юнаки,
Всі тебе благаєм щиро:
«Афродіто, Афродіто,
Будь прихильною до нас!»

(Стають навколішки лицем до храму.)

С а п ф о. О, до пісні теї радо
Прилучаю й я свій голос
І навколішках благаю:
Будь прихильною до нас!

(Падає на коліна.)

Г р е к и н і. Перед храмом Афродіти
Ми схиляємось додолу
І навколішках благаєм:
Будь прихильною до нас!

І коли Гімен величний
Підійма весільний світоч
І рука в руці тріпоче:
Будь прихильною до нас!
І коли в міцних обіймах

Мліють перса, меркнуть очі
 Й поцілунків прагне серце:
 Будь прихильною до нас!
 Е р і н н а. Вона, вона! Спиніть-но, сестри, пісню,
 Щоб не зломить її молитви...
 С а п ф о. Ні,
 Ні, еллінки, до вашої молитви
 Схилилася душею я сама, —
 Вона мені вкрай серце зворушила
 І сповнила солодким почуттям;
 Навколішки я впала.
 Е р і н н а. Невже тобі розумна пісня ся?
 С а п ф о. А чом же ні?
 Е р і н н а. Тебе вітають оди,
 Славетний гімн, величний ліри згук...
 І щоб проста дівоча, тиха пісня?..
 Не ці пісні вчувать тобі, о, ні!
 Тобі дзвенять славетнійші ліри,
 Тобі хвалу несе Еллада вся,
 Твій славний шлях квітки встеляють, лаври,
 І ним грядеш ти до безсмертя...
 С а п ф о. Так,
 Хай шлях мені встеляють лаври й квіти,
 Хай кожен Еллін хилить до землі
 Своє чоло, коли мене уздріє,
 Та слава ж та душі не гріє, ні!
 Чи в мене ж пак друге, не тепле серце?
 Чи не бажа й воно кохання, сліз?
 Серед ухвал сих пишних, в самотині
 Воно тремтить у грудях, і ніхто
 Ще не озавсь до нього щирим словом,
 Як до сестри, до дівчини... а скрізь
 Мене стріча лиш бучний гомін слави...
 О, щастя я не знала й досі!

Е р і н н а.

Ні,

Ні, не тобі на долю нарікати —
Над всі жінки вона тебе знесла!
Твоє, Сапфо, богам подібне щастя, —
Воно не вмере, лишатиме повік!
То наша вже жіноча доля інша,
Її тобі не зрозуміти, ні:
Вона уся в коханні тихім, любім
З дружиною вірненькою й жагу,
Як течія, ховає в темних пуцах;
Твоя ж душа коха і світ, і люд,
Щоб славонька широко скрізь лунала,
Не криючись в німій самотині;
Як океан, шука вона простору...

С а п ф о. І знов одно... все «слава...» досить вже!
Скажіть мені, куди ви йшли.

Е р і н н а.

По щастя,

Яке скраша жіночу нашу стать...
Не погордуй, богине, і над нами...

С а п ф о.

Погордити? хіба ж не жінка й я?
В цім серці єсть на нього теплий одгук,
Знайшов ваш спів в йому рідну струну...

Е р і н н а.

Шляхи наші далеко розійшлися:
Широкий твій прямує на Парнас,
А мій вузький — до світлої хатини.
Але й у нас своє єсть щастя... О!
Сапфо, Сапфо, коли б ти тільки знала,
Як серце все спалахне враз вогнем,
Коли шепне коханий нам: «Кохаю!»
Солодкий згук! Гарнішого нема
І у богів безсмертних...

С а п ф о.

Розумію

Я слів твоїх чудових дивний зміст!

Ерінна (зрушена). Коли ж рука в його руці тріпоче

І він пита: «Коханая моя,
Чи хочеш ти мені подружжям стати?»
І зазирне тобі у вічі... вмить
Забудеш світ...

Сапфо. О, невимовне щастя!

Ерінна. І до грудей його, схиливши вид,
Спалахнеш вся, одмовиш ледве чутно:
«Коханий мій, твоя довіку я!»

Сапфо. Твої слова, немов солодкий нектар,
Мої вуста смажні з жадоби п'ють!

Ерінна. А прийде час, і немовлятко кволе
Пригорнеш ти до лона, до свого,
І на малім личеньку батька риси
Побачиш ти, й з рожевих теплих вуст
Солодке слово ти почувеш: «Мамо!»

Сапфо. Щаслива ти, коханая!

Ерінна. О, так!
Тріпочеться це серце щастям любим:
Сей день бува не двічі на віку
І кожна з нас його в житті побачить...

Сапфо. Тебе чека весілля?

Ерінна. Так, Сапфо.

Але тобі се слово темним здається,
Мов той Ереб; мені ж воно несе
Багато літ щасливих...

Сапфо. О, Ерінно,
Тебе вітаю щирим серцем я!

Ерінна (у більшому захваті). Коли б його ти знала,
Ти б сказала:
«Еріннія щасливіша за всіх!»
Сам Адоніс не був би кращий навіть
Мого орла; Зевес та Аполлон
Йому дали красу з богами рівну;

Афіна — хист; Діана — рій достот,
А Ерос — пал; Кіпріда ж запалила
В його душі кохання до мене...
О, мій Фаон!..

С а п ф о. Фаон?! (*Набік.*) Та чи ж один він?
(*До Еріннії.*) Фаон... І ти не помилилась, ні?
Його зовуть...

Е р і н н а. Фаоном, всі Фаоном...

С а п ф о. Не може бути!

Е р і н н а. Ти чула що, — скажи?

С а п ф о. Не знаю... ні...

Е р і н н а. Чого ж ти так дивуєш?

С а п ф о (*нервово*). Чий син він, чий?!

Е р і н н а. Він родом...

С а п ф о. Звідкіля?!

Е р і н н а. З розкішної країни Арголіди...

С а п ф о. Не чую я! Ти кажеш, він з Афін?

Ще прокажи...

Е р і н н а (*здивовано*). З країни Арголіди

І батьком зве Епамінонда...

С а п ф о. А!

Е р і н н а (*злякана*). Ти зблідла вся! Ти падаєш?..

С а п ф о (*хитаючись, хапається за серце*). Нічого...

Е р і н н а. Ти вся тремтиш!

Е л л і н к и (*підтримуючи її*). Що сталося, скажи?!

С а п ф о. Сьогодні я... така... щаслива й рада...

Е р і н н а. Але сльоза бринить на віях...

С а п ф о (*нервово, нібито весело й спокійно*). То

Од радості, Ерінно... О, мого

Не зрозуміть вам щастя... а воно...

Таке велике... неосяжне (*Спиняється, бо їй
захоплює дух любови.*)

Ідіть у храм молитись... а мене

Лишіть саму... я з думками зібратись

Бажаю так...
Е л л і н к и (*входячи в храм*). Ходім!
С а п ф о (*припадає до скелі і важко ридає*). О Боги! О!
Е л л і н к и (*з храму чутно хор а capella*).
І коли Гімен величний
Підійма весільний світоч
І рука в руці тріпоче, —
Будь прихильною до нас!

ВИХІД V

С а п ф о одна.

С а п ф о (*схоплюється наче божевільна, а в храмі
увесь час тягнеться хор а capella*). Мана,
мана! Зневага! Люті жарти:
Він не мене коха, її, її!
О, перетни ж, зловісна Парко, зараз
Мого життя коротку нитку! Ти,
Гекато, швидш лети до мене! Зевсе,
Хай грім мене страшенний твій уб'є,
Хай блискавки сліпучі сплять тіло!
О фурії скажені! На шматки
Ви рвіть моє стражденне, бідне серце!
Він не мене кохає, а її. (*Ридає.*)
До мене він озвався, як до богині,
А я взяла те слово за жагу,
Він тут вбачав одно лиш — честь та славу, —
Я ж прагнула кохання од нього!
Плач, серце, плач! Така страшна помилка...
Самотнім ти зостанешся повік!
Кипи в крові! О, мій Фаоне любий,
Воно тебе кохало над життя,
Чи ти ж не знав, чи серце скам'яніло?

ЗМІСТ

САПФО. <i>Драматична дія</i>	3
ГЕТЬМАН ДОРОШЕНКО. <i>П'єса на п'ять дій</i>	33
Дія I.	37
Дія II	70
Дія III.	103
Дія IV.	138
Дія V	169
ІВАН МАЗЕПА. <i>Драма на п'ять дій</i>	193
Дія перша	196
Дія друга	228
Дія третя.	263
Дія четверта.	294
Дія п'ята	322